

Η δήμευση σε βάρος τρίτου

(με αφορμή την απόφαση του ΔΕΕ της 14ης Ιανουαρίου 2021
στην υπόθεση C-393/19)

Αλεξία Φαμπρικάρη

Δικηγόρος, ΜΔΕ Ποινικού Δικαίου - Ποινικής Δικονομίας ΕΚΠΑ

Στην εν λόγω απόφαση το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί επί της προδικαστικής παραπομπής βουλγαρικού δικαστηρίου αναφορικά με το ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου 17 παρ. 1 και 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘ-ΔΕΕ). Η αίτηση του βουλγαρικού δικαστηρίου υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίκης σχετική με δήμευση κατόπιν καταδίκης για διακεκριμένη λαθρεμπορία περιουσιακού στοιχείου το οποίο ανήκε σε καλόπιστο τρίτο.

A. Τα πραγματικά περιστατικά

Ο ΟΜ, απασχολούμενος ως οδηγός σε μεταφορική εταιρία εγκατεστημένη στην Τουρκία, εκτελούσε διεθνείς μεταφορές με οδικό ελκυστήρα και ημιρυμουλκούμενο όχημα τα οποία ανήκαν στην εταιρία αυτή. Στις 11 Ιουνίου του 2018 ο ΟΜ αποδέχθηκε την πρόταση ενός ατόμου να μεταφέρει παρανόμως, έναντι αμοιβής, 2.940 αρχαία νομίσματα στη Γερμανία. Μετά τη διέλευση των συνόρων μεταξύ Τουρκίας και Βουλγαρίας, ο ΟΜ υποβλήθηκε σε τελωνειακό έλεγχο στο πλαίσιο του οποίου ανακαλύφθηκαν τα νομίσματα που είχε αποκρύψει στον οδικό ελκυστήρα. Ο ΟΜ καταδικάστηκε σε πρώτο βαθμό για διακεκριμένη λαθρεμπορία και του επιβλήθηκε στερητική της ελευθερίας ποινή τριών ετών και χρηματική ποινή. Τα νομίσματα και ο οδικός ελκυστήρας κατασχέθηκαν υπέρ του Δημοσίου, ενώ το ημιρυμουλκούμενο όχημα, το οποίο δεν συνδεόταν άμεσα με τη διάπραξη του αδικήματος, αποδόθηκε στην εταιρία στην οποία εργαζόταν ο ΟΜ. Ο ΟΜ άσκησε έφεση κατά της ως άνω απόφασης κατά το μέρος που η εν λόγω απόφαση διέτασσε την κατάσχεση του οδικού ελκυστήρα, υποστηρίζοντας ότι η κατάσχεση αυτή ήταν αντίθετη, μεταξύ άλλων, προς τις διατάξεις της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και του Χάρτη. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η κατά το βουλγαρικό δίκαιο υπέρ του Δημοσίου κατάσχεση του οχήματος που χρησίμευσε για τη μεταφορά των λαθραίων στοιχείων αποτελεί όντως αναγκαστική κατάσχεση κατόπιν της διάπραξης του αδικήματος της λαθρεμπορίας, πλην όμως δεν συνιστά ποινή, αντιθέτως προς τη δήμευση των περιουσιακών στοιχείων του δράστη.

Τούτου δοθέντος, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της εν λόγω πρόβλεψης του βουλγαρικού δικαίου, η οποία θεσπίστηκε πριν από την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση την 1η Ιανουαρίου 2007, με τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, και δη με το άρθρο 17, παράγραφος 1, και το άρθρο 47 του Χάρτη. Στο πλαίσιο αυτό το βουλγαρικό εφετείο υπέβαλε προδικαστικό ερώτημα ενώπιον του ΔΕΕ προκειμένου να διευκρινισθεί αν:

- α. Έχει το άρθρο 17, παράγραφος 1, του [Χάρτη] την έννοια ότι αντιτίθεται, λόγω διατάραξης της ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της επιταγής περί προστασίας του δικαιώματος ιδιοκτησίας, σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία δημεύεται υπέρ του Δημοσίου μεταφορικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε για τη διάπραξη διακεκριμένης περίπτωσης λαθρεμπορίας και ανήκει σε τρίτο πρόσωπο, το οποίο ούτε γνώριζε ούτε όφειλε ή μπορούσε να γνωρίζει ότι ο υπάλληλός του θα διέπραττε την αξιόποινη πράξη;
- β. Έχει το άρθρο 47 του [Χάρτη] την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση κατά την οποία μπορεί να δημευθεί μεταφορικό μέσο ανήκον στην κυριότητα προσώπου το οποίο δεν είναι το πρόσωπο που διέπραξε την αξιόποινη πράξη, χωρίς να διασφαλίζεται η άμεση πρόσβαση του κυρίου στη δικαιοσύνη προκειμένου αυτός να εκθέσει την άποψή του;

B. Εφαρμοστέο δίκαιο

1. Η Οδηγία 2014/42/ΕΕ

Το βουλγαρικό δικαστήριο παραπέμπει στις διατάξεις της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ, η οποία στο άρθρο 6 παρ. 1 ρυθμίζει τη δήμευση σε βάρος τρίτου, ορίζοντας, ωστόσο στην παράγραφο 2 ότι μια τέτοια δήμευση δεν πρέπει να θίγει τα δικαιώματα καλόπιστων τρίτων.

Ωστόσο, η εν λόγω οδηγία δεν εφαρμόζεται εν προκειμένω, καθώς αντικατέστησε εν μέρει μόνο την απόφαση πλαίσιο και συγκεκριμένα αντικατέστησε μόνον τις τέσσερις πρώτες περιπτώσεις του άρθρου 1 καθώς και το άρθρο 3 της απόφασης-πλαίσιου 2005/212/ΔΕΥ για τα κράτη μέλη τα οποία δεσμεύει η οδηγία, πράγμα που έχει ως συνέπεια ότι τα άρθρα 2, 4 και 5 της απόφασης-πλαίσιου διατηρήθηκαν σε ισχύ μετά την έκδοση της εν λόγω οδηγίας. Επομένως εφαρμοστέα είναι η απόφαση-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ.

Αναφορικά όμως με τον ορισμό της δήμευσης, γίνεται παραπομπή στην Οδηγία 2014/42/ΕΕ, καθώς ο εν λόγω ορισμός βρίσκεται στο άρθρο 1 περ. δ' της απόφασης-πλαίσιου, το οποίο και αντικαταστάθηκε από την Οδηγία.

2. Η απόφαση πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ

Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 της απόφασης-πλαισίου «Κάθε κράτος μέλος υιοθετεί τα αναγκαία μέτρα ώστε να καταστεί δυνατή, εξ ολοκλήρου ή εν μέρει, η δήμευση οργάνων και προϊόντων που προέρχονται από ποινικά αδικήματα που τιμωρούνται με στερητική της ελευθερίας ποινή διάρκειας άνω του έτους, ή περιουσιακών στοιχείων η αξία των οποίων αντιστοιχεί στα προϊόντα αυτά». Η ερμηνεία της εν λόγω διατάξεως πρέπει να πραγματοποιηθεί υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 3, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να γίνει βελτίωση και προσέγγιση, όπου απαιτείται, των εθνικών διατάξεων στον τομέα της κατάσχεσης και της δήμευσης των προϊόντων του εγκλήματος, λαμβανομένων υπόψη των δικαιωμάτων των καλή τη πίστει τρίτων μερών.

Το άρθρο 4 της εν λόγω απόφασης-πλαισίου ορίζει ότι «Κάθε κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίζει ότι ενδιαφερόμενα μέρη που θίγονται από τα μέτρα των άρθρων 2 και 3 έχουν αποτελεσματικά ένδικα μέσα για τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων τους».

Επομένως, το αιτούν δικαστήριο, με τα ερωτήματά του, τα οποία αφορούν τη νομιμότητα της δήμευσης περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν σε καλόπιστο τρίτο καθώς και τα μέσα ένδικης προστασίας τα οποία μπορεί να ασκήσει ο θιγόμενος από μέτρο δήμευσης τρίτος, ζητεί κατ' ουσίαν την ερμηνεία των προαναφερθεισών διατάξεων της απόφασης-πλαισίου 2005/212, υπό το πρίσμα των άρθρων 17 και 47 του Χάρτη.

Γ. Η απόφαση

1. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

Σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. δ' της Οδηγίας, ως δήμευση ορίζεται «η οριστική αποστέρηση του περιουσιακού στοιχείου την οποία διατάσσει δικαστήριο σε σχέση με ποινικό αδίκημα». Από το γράμμα της ως άνω διάταξης προκύπτει ότι ελάχιστη σημασία έχει στο πλαίσιο αυτό αν η δήμευση συνιστά ποινή κατά το ποινικό δίκαιο ή όχι. Επομένως, μέτρο όπως το επίμαχο στην υπόθεση της κύριας δίκης, το οποίο συνεπάγεται τη μόνιμη αποστέρηση του κατασχεθέντος περιουσιακού στοιχείου, διαταχθείσα από δικαστήριο λόγω της σύνδεσής του με ποινικό αδίκημα, εμπίπτει στην εν λόγω έννοια της «δήμευσης» (σκέψη 48). Περαιτέρω το άρθρο 2 παρ. 1 της απόφασης-πλαισίου ρυθμίζει το ζήτημα της δήμευσης των προϊόντων και των οργάνων του εγκλήματος χωρίς να διευκρινίζει σε τίνοσ την κυριότητα ή κατοχή πρέπει να ευρίσκονται. Ωστόσο, το άρθρο 2 παρ. 1 της απόφασης-πλαισίου 2005/212 πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της αιτιολογικής σκέψης 3 της εν λόγω απόφασης-πλαισίου, από την οποία προκύπτει ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματα των καλόπιστων τρίτων. Επομένως, οι διατά-

ξεις της απόφασης-πλαισίου εφαρμόζονται κατ' αρχήν και στην περίπτωση δήμευσης περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν σε τρίτους, πλην όμως απαιτείται παράλληλα, μεταξύ άλλων, να προστατεύονται τα δικαιώματα των τρίτων όταν αυτοί είναι καλόπιστοι (σκέψη 51).

Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το άρθρο 17 παρ. 1 του Χάρτη, το οποίο προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι κάθε πρόσωπο δικαιούται να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί και να τα διαθέτει. Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία δεν είναι βεβαίως απόλυτο, αλλά υπόκειται σε περιορισμούς, οι οποίοι επιδιώκουν γενικούς σκοπούς δημοσίου συμφέροντος και δεν αποτελούν δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη επέμβαση που θίγει την υπόσταση του δικαιώματος (σκέψεις 52, 53). Σκοπός της εν λόγω διάταξης του βουλγαρικού δικαίου είναι η παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής εμπορευμάτων στη χώρα. Λαμβανομένης, όμως, υπόψη της αισθητής προσβολής των δικαιωμάτων των προσώπων την οποία συνεπάγεται η δήμευση περιουσιακού στοιχείου, ήτοι της οριστικής απώλειας του δικαιώματος ιδιοκτησίας επ' αυτού, επισημαίνεται ότι, όσον αφορά τον καλόπιστο τρίτο, ο οποίος δεν γνώριζε και δεν μπορούσε να γνωρίζει ότι το περιουσιακό του στοιχείο χρησιμοποιήθηκε για τη διάπραξη αδικήματος, η δήμευση συνιστά, σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό, δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη επέμβαση η οποία θίγει την ίδια την υπόσταση του δικαιώματος ιδιοκτησίας του (σκέψη 55).

Επομένως, αναφορικά με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 17 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει τη δήμευση οργάνου που χρησιμοποιήθηκε για τη διάπραξη του αδικήματος της διακεκριμένης λαθρεμπορίας, όταν το όργανο αυτό ανήκει σε καλόπιστο τρίτο.

2. Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

Σύμφωνα με το άρθρο 4 της απόφασης-πλαισίου, κάθε κράτος μέλος οφείλει να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίζει ότι οι θιγόμενοι από τα μέτρα του άρθρου 2 της εν λόγω απόφασης-πλαισίου έχουν αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Τα πρόσωπα υπέρ των οποίων τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν αποτελεσματικά μέσα ένδικης προστασίας είναι όχι μόνον εκείνα που έχουν καταδικαστεί για ορισμένο αδίκημα, αλλά και όλα τα άλλα πρόσωπα τα οποία θίγονται από τα μέτρα του άρθρου 2 της απόφασης-πλαισίου, επομένως και οι τρίτοι. Το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ προβλέπει ότι το πρόσωπο του οποίου τα δικαιώματα παραβιάστηκαν έχει δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου. Εν προκειμένω, ο τρίτος του οποίου το περιουσιακό στοιχείο δημεύθηκε πρέπει να μπορεί να αμφισβητήσει τη νομιμότητα του εν λόγω μέτρου. Σύμφωνα με την βουλγαρική νομοθεσία, τρίτος του οποίου τα περιουσιακά στοιχεία δημεύθηκαν δεν έχει άμεση πρόσβαση στη δικαιοσύνη, οπότε δεν είναι σε θέση να προβάλει λυσιτελώς τα δικαιώματά του.

Επομένως, αναφορικά με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το ΔΕΕ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει τη δήμευση, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, περιουσιακού στοιχείου ανήκοντος σε πρόσωπο διαφορετικό από τον δράστη του ποινικού αδικήματος, χωρίς το πρώτο αυτό πρόσωπο να διαθέτει αποτελεσματικό μέσο ένδικης προστασίας.

Δ. Σχολιασμός

Δ1. Η δήμευση σε βάρος τρίτου ως προσβολή του δικαιώματος της ιδιοκτησίας

Η ανωτέρω απόφαση τέμνει το ζήτημα της δήμευσης που επιβάλλεται σε βάρος τρίτου, όταν τούτος είναι καλόπιστος. Ανεξάρτητα από τη φύση της δήμευσης, κατά την επιβολή της πρέπει να ληφθεί υπόψη το άρθρο 17 ΧΘΔΕΕ το οποίο προστατεύει την ιδιοκτησία. Συγκεκριμένα, στο εν λόγω άρθρο ορίζεται ότι «Κάθε πρόσωπο δικαιούται να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί, να τα διαθέτει και να τα κληροδοτεί. Κανείς δεν μπορεί να στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο νόμο και έναντι δίκαιης και έγκαιρης αποζημίωσης για την απώλειά της. Η χρήση των αγαθών μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς από το νόμο, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον».

Ο όρος «ιδιοκτησία» αποδίδει έναν νομικό δεσμό ανάμεσα στον άνθρωπο και σε πράγματα ή άυλα αγαθά και αξίες¹. Η απομάκρυνση από το σύστημα της κοινοκτημοσύνης συνδέεται με την αναγνώριση αυτοτελούς αξίας της ατομικής προσωπικότητας² και προϋποθέτει μια υψηλή πολιτιστική στάθμη³. Η προστασία της ιδιοκτησίας κατοχυρώνεται στο ελληνικό Σύνταγμα (άρθρο 17), αλλά και στην Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 17) και στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ (άρθρο 1). Στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίστηκε και προστατεύθηκε από το ΔΕΕ ως γενική αρχή του δικαίου απορρέουσα από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και τις διεθνείς συνθήκες, ανάμεσα στις οποίες εξέχουσα θέση κατέχει η ΕΣΔΑ⁴. Αργότερα κατοχυρώθηκε και στο άρθρο 17 ΧΘΔΕΕ⁵.

1. Βλ. Σ. Βλαχόπουλο, *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2017, σελ. 393

2. Βλ. Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα*, 2012, σελ. 701

3. Βλ. Π. Δαγτόγλου, *ο.π.*, σελ. 701

4. Βλ. ΔΕΚ 44/79 Υπόθεση Hauer, σκέψη 17 «Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας εξασφαλίζεται στην κοινοτική έννομη τάξη σύμφωνα με τις κοινές αντιλήψεις των συνταγμάτων των κρατών μελών, οι οποίες αντικατοπτρίζονται επίσης στο πρώτο πρωτόκολλο που έχει επισυναφθεί στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Προασπίσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», βλ. και Λέντζη σε: Σκουρή-Αδαμαντίδου-Αθανασιάδου, *Συνθήκη της Λισσαβώνας 2020*, σελ. 2176

5. βλ. και Λέντζη σε: Σκουρή-Αδαμαντίδου-Αθανασιάδου, *ο.π.*, σελ. 2176

Η διάταξη του άρθρου 17 ΧΘΔΕΕ αντιστοιχεί, λοιπόν, στη διάταξη του ά. 1 Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ και, ως εκ τούτου, η έννοια και η εμβέλειά της είναι ίδιες με την έννοια και την εμβέλεια εκείνης, όπως προβλέπει το άρθρο 52 παρ. 3 ΧΘΔΕΕ⁶. Αν και έως την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί άμεσα, η διάταξη αυτή και η σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ χρησιμοποιούνται από το ΔΕΕ ως κριτήρια ερμηνείας και εφαρμογής του άρθρου 17 ΧΘΔΕΕ⁷. Εξάλλου, τα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι ταυτόχρονα και συμβαλλόμενα στην ΕΣΔΑ. Αυτό σημαίνει ότι κατά την ενσωμάτωση ενωσιακών υποχρεώσεων τα κράτη-μέλη μπορεί να βρεθούν εκτεθειμένα απέναντι στο ΕΔΔΑ, αν τελικά παραβιαστεί μια διάταξη της ΕΣΔΑ⁸. Επομένως, παρ' όλο που μέχρι την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ το ΔΕΕ δεν υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη του την ΕΣΔΑ, είναι, ωστόσο, πιο λειτουργικό να συνυπολογίσει την προστασία που παρέχει η ΕΣΔΑ, ώστε να μη βρεθούν και τα κράτη-μέλη με αντιφατικές υποχρεώσεις. Με αυτά τα δεδομένα, ορθώς το ΔΕΕ λαμβάνει υπόψη του την προστασία που παρέχει η ΕΣΔΑ και την ερμηνεία που δίνει σε διατάξεις οι οποίες εμφανίζονται τόσο στο πλαίσιο της Ένωσης όσο και της ΕΣΔΑ.

Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία δεν είναι απόλυτο. Ο ΧΘΔΕΕ προβλέπει τη δυνατότητα στέρησης της ιδιοκτησίας, αλλά και τη δυνατότητα επιβολής περιορισμών στη χρήση της, προκειμένου να εξυπηρετηθούν σκοποί γενικού συμφέροντος, εφόσον οι εν λόγω περιορισμοί ανταποκρίνονται όντως στους επιδιωκόμενους σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν αποτελούν δυσανάλογη επέμβαση ικανή να θίξει την υπόσταση του δικαιώματος⁹. Ο έλεγχος που πραγματοποιείται από το Δικαστήριο της ΕΕ είναι τριών σταδίων. Ελέγχεται, δηλαδή, πρώτα η καταλληλότητα της επέμβασης, στη συνέχεια η αναγκαιότητά της και στο τέλος η εν στενή έννοια αναλογικότητά της¹⁰. Το ΕΔΔΑ αναφορικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος ιδιοκτησίας έχει διαμορφώσει τρεις κανόνες. Κατά πρώτον, το δικαίωμα συνδέεται με την ειρηνική απόλαυση της περιουσίας, κατά δεύτερον, η στέρηση της περιουσίας γίνεται μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας και κατά τρίτον, η ρύθμιση της χρήσης της περιουσίας γίνεται σύμφωνα με

6. Βλ. άρθρο 52 παρ. 3 «Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία».

7. Βλ. και Μ. Ιωαννίδη σε: Β. Τζέμο, Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Κατ' άρθρο ερμηνεία, σελ. 236

8. Βλ. και Μ. Egan, Non-conviction based sanctions: The Court of Justice v. the European Court of Human Rights, Who decides, σε Criminal Law and Criminal Justice, 2011, σελ. 177, 178, 181, ο οποίος εντοπίζει το ζήτημα που γεννάται όταν μια ενωσιακή υποχρέωση παραβιάζει θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΣΔΑ και παρατηρεί ότι μετά την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ θα είναι κριτής των αποφάσεων του ΔΕΕ.

9. Βλ. και Λέντζη, σε: Σκουρή-Αδαμαντίδου-Αθανασιάδου, ο.π, σελ. 2177, 2178

10. Βλ. μ.α ΔΕΚ C-534/06, Industria Lavorazione Carni Ovine, σκέψη 25

το γενικό συμφέρον¹¹. Το ΕΔΔΑ εξετάζει τη δήμευση υπό το πρίσμα του δεύτερου κανόνα και αναζητά διαδικαστικές εγγυήσεις, όπως είναι και η δυνατότητα του καθ' ου να συμμετέχει στη διαδικασία¹².

Με τη δήμευση, το πρόσωπο στερείται την ιδιοκτησία του. Για να είναι, όμως, νομιμοποιημένη αυτή η στέρηση πρέπει να δικαιολογείται από κάποιον λόγο δημοσίου συμφέροντος. Η αφαίρεση των εγκληματικών προσόδων αλλά και των οργάνων του εγκλήματος είναι ένας επιθυμητός στόχος που υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον. Αυτό όμως που αφαιρείται πρέπει να ανήκει σε πρόσωπο το οποίο ευθύνεται για ή πάντως γνωρίζει το αδίκημα. Αντίθετα, αφαίρεση ιδιοκτησίας από καλόπιστο τρίτο θα εμφανιζόταν ως παράλογη και αυθαίρετη και θα εξέθετε τον κάθε πολίτη στον κίνδυνο να δημευθεί η ιδιοκτησία του, αν δεν μπόρεσε να υποπτευθεί ότι αυτή θα αποτελούσε όργανο ενός εγκλήματος. Τούτο ορθώς ορίζεται και στην αιτιολογική σκέψη 3 της απόφασης-πλαίσιου, όπου διευκρινίζεται ότι κατά τη δήμευση πρέπει να ληφθούν υπόψη και τα δικαιώματα των καλόπιστων τρίτων. Ο όποιος περιορισμός της ιδιοκτησίας πρέπει να υπακούει σε ένα νόμιμο σκοπό δημοσίου συμφέροντος και να σέβεται την αρχή της αναλογικότητας. Πρέπει, δηλαδή, να είναι κατάλληλος, αναγκαίος και εν στενή εννοία ανάλογος προς το σκοπό που επιδιώκει¹³. Ο επιδιωκόμενος με τη δήμευση των λαθρεμπορευμάτων σκοπός, ήτοι η αποτροπή εισαγωγής λαθραίων στο κράτος, ακόμα κι αν ήθελε κριθεί κατάλληλος και αναγκαίος, δεν μπορεί παρόλα αυτά να θεωρηθεί ανάλογος με τον περιορισμό που υφίσταται ο τρίτος, ο οποίος αγνοεί ανυπαίτια ότι στοιχείο της ιδιοκτησίας του χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση αξιόποινης πράξης. Μια τέτοια δήμευση συνιστά δυσανάλογη και ανεπίτρεπτη επέμβαση που θίγει τον ίδιο τον πυρήνα του δικαιώματος στην ιδιοκτησία. Επομένως, ορθώς αποφαίνεται το ΔΕΕ ότι το άρθρο 17 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ δεν επιτρέπει εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει δήμευση σε βάρος καλόπιστου τρίτου. Τούτο μάλιστα είναι ανεξάρτητο από το νομικό χαρακτηρισμό της δήμευσης στο εκάστοτε εθνικό δίκαιο. Είτε δηλαδή η δήμευση χαρακτηρίζεται ποινικό μέτρο είτε αποκαταστατικό είτε διοικητικό, πρέπει πάντως να τελεί σε σχέση αναλογικότητας προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Αυτό είναι και το νόημα της σκέψης 48 της ως άνω αποφάσεως του ΔΕΕ όπου γίνεται δεκτό ότι ελάχιστη σημασία έχει αν η δήμευση συνιστά ποινή κατά το ποινικό δίκαιο ή όχι. Αντίθετα, δεν πρέπει να εκληφθεί η εν λόγω παραδοχή ως απόφαση περί της φύσης της δήμευσης.

Η επιβολή δήμευσης, λοιπόν, σε βάρος καλόπιστου τρίτου είναι δυσανάλογη προς το σκοπό που αυτή επιδιώκει. Πράγματι, σκοπός της δήμευσης είναι η εμπέδωση της αρχής ότι το έγκλη-

11. Βλ. και A. Grgic, Z. Mataga, M. Longar, A. Vilfan, *The right to property under the European Convention on Human Rights*, σελ. 9, 10

12. AGOSI κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 55

13. Βλ. και Λέντζη σε: Σκουρή-Αδαμαντίδου-Αθανασιάδου, ο.π., σελ. 2178

μα δεν αποφέρει κέρδος¹⁴, ώστε να λειτουργήσει παράλληλα και αποτρεπτικά για την τέλεση νέων εγκλημάτων, αδρανοποιώντας έτσι τον εγκληματία¹⁵. Ο γενικοπροληπτικός αυτός χαρακτήρας συμπληρώνεται από τον ανταποδοτικό ρόλο της δήμευσης, καθώς με αυτήν αφαιρείται περιουσιακό στοιχείο του προσώπου, έτσι ώστε να μειώνεται η περιουσία του. Παράλληλα, όμως επιτελεί και έναν συμβολικό ρόλο, καθώς η ίδια η Πολιτεία αποσπά από το δράστη το όργανο ή το προϊόν του εγκλήματος. Έτσι, η δήμευση επιτελεί τόσο ανταποδοτική όσο και γενικοπροληπτική λειτουργία¹⁶. Η γενικοπροληπτική αυτή λειτουργία, ωστόσο, όταν σταθμίζεται με το δικαίωμα του καλόπιστου τρίτου, δεν είναι αρκετή ώστε να δικαιολογήσει την αφαίρεση της περιουσίας του, μολονότι τούτη διαδραμάτισε κάποιον ρόλο στην τέλεση ενός εγκλήματος. Η καλοπιστία του ιδιοκτήτη είναι αυτή που τελικά βαρύνει στην πλάστιγγα και καθιστά ανεπίτρεπτη τη δήμευση της περιουσίας του.

Κρίση περί παραβίασης του δικαιώματος στην ιδιοκτησία αναφορικά με περιπτώσεις επιβολής δήμευσης σε βάρος τρίτου ευρίσκεται και στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Τη νομολογία του ΕΔΔΑ, όπως προαναφέρθηκε, λαμβάνει υπόψη του και το ΔΕΕ, καθώς μάλιστα η εμβέλεια των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο Χάρτη είναι η αυτή με των κατοχυρωμένων στην ΕΣΔΑ. Το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ, στην απόφαση G.I.E.M κατά Ιταλίας έκρινε ότι η δήμευση σε βάρος καλόπιστου τρίτου παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία (άρθρο 1 1ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου). Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ για κάθε επέμβαση σε δικαίωμα απαιτείται να υπάρχει μια εύλογη σχέση αναλογικότητας ανάμεσα στα μέσα που χρησιμοποιούνται και στο σκοπό που επιδιώκεται¹⁷. Έτσι, πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά τη στάθμιση, αν υπήρχαν λιγότερο επαχθή μέτρα, αλλά και το αν επηρεάζονται τρίτα πρόσωπα, καθώς και ο βαθμός ενοχής του καθ' ου¹⁸. Η αυτόματη επιβολή δήμευσης δεν επιτρέπει στο δικαστήριο να αξιολογήσει αν το μέτρο είναι ανάλογο προς το σκοπό που κάθε φορά επιδιώκει και να σταθμίσει το ατομικό δικαίωμα από τη μία με τον κρατικό σκοπό από την άλλη, ενώ παράλληλα οι τρίτοι που δεν είναι μέρη στη διαδικασία επιβολής της δήμευσης, δεν απολαμβάνουν τις διαδικαστικές εγγυήσεις που θα απολάμβαναν αν ήταν¹⁹. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ διέγνωσε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, λόγω της δυσανάλογης φύσης της δήμευσης²⁰.

14. Βλ. S. Cassella, Civil Asset Recovery, The American Experience, σε: Non Conviction Based Confiscation in Europe, σελ. 14

15. Βλ. S. Cassella, Civil Asset Recovery, ο.π, σελ. 14, 15. Ιδίως διαρρηγνύει τους δεσμούς της εγκληματικής οργάνωσης, οδηγώντας στη διάλυσή της. Όπως λέγεται, το χρήμα είναι η κόλλα που ενώνει τα μέλη της εγκληματικής οργάνωσης. Χωρίς αυτό, η οργάνωση δεν μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει.

16. Βλ. Σ. Παύλου, Η δήμευση στον Ποινικό Κώδικα και στους ειδικούς ποινικούς νόμους, 1994, σελ. 44, 45

17. G.I.E.M κατά Ιταλίας, παρ. 300

18. G.I.E.M κατά Ιταλίας παρ. 301

19. G.I.E.M κατά Ιταλίας παρ. 303

20. G.I.E.M κατά Ιταλίας παρ. 304

Η προστασία των καλόπιστων τρίτων ορίζεται ρητά και στην Οδηγία 2014/42/ΕΕ, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, αντικατέστησε εν μέρει την απόφαση-πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 6 παρ. 1 της Οδηγίας προβλέπεται η δήμευση αντικειμένου ανήκοντος σε τρίτο πρόσωπο όταν τούτο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι σκοπός της μεταβίβασης ή απόκτησης ήταν να αποφευχθεί η δήμευση, ενώ και στην παράγραφο 2 ορίζεται ότι η παράγραφος 1 δε θίγει τα δικαιώματα των καλόπιστων τρίτων. Η απόφαση του ΔΕΕ αποσαφηνίζει το καθεστώς της δήμευσης στην απόφαση-πλαίσιο υπέρ της προστασίας των καλόπιστων τρίτων, το οποίο πολύ περισσότερο ισχύει και στην Οδηγία, αφού τούτο ορίζεται ρητά.

Δ2. Η έννομη προστασία του τρίτου

Επιπλέον, ο τρίτος του οποίου το περιουσιακό στοιχείο δημεύθηκε, πρέπει να διαθέτει ένα αποτελεσματικό μέσο ένδικης προστασίας. Τούτο ορίζεται και στο άρθρο 4 της απόφασης-πλαισίου, το οποίο δεν αφορά μόνο όσους έχουν καταδικασθεί, αλλά και εκείνους που θίγονται από το μέτρο της δήμευσης, δηλαδή και τους τρίτους. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ «Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο». Η εν λόγω διάταξη αντιστοιχεί στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, στο οποίο ορίζεται ότι «Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερία παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των». Ουσιαστικά, το άρθρο 13 ΕΣΔΑ και, αντίστοιχα, το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ, αποτελούν τη δικονομική πτυχή των ουσιαστικών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ και στο ΧΘΔΕΕ αντίστοιχα. Το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ παρέχει ευρύτερη προστασία σε σχέση με αυτήν που παρέχεται από το άρθρο 13 ΕΣΔΑ (άρθρο 52 παρ. 3 εδ. β' ΧΘΔΕΕ, σύμφωνα με την οποία το δίκαιο της ΕΕ μπορεί να παρέχει ευρύτερη προστασία σε σχέση με την ΕΣΔΑ). Συγκεκριμένα, η προστασία που παρέχει ο ΧΘΔΕΕ εκτείνεται σε κάθε δικαίωμα που απονέμεται από το σύνολο των νομοθετημάτων της ΕΕ, ενώ το άρθρο 13 ΕΣΔΑ διασφαλίζει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής μόνο για τα αναγνωριζόμενα από τη Σύμβαση δικαιώματα²¹. Η προστασία, λοιπόν, που παρέχει ο ΧΘΔΕΕ δεν τελεί σε σχέση επικουρικότητας με άλλη διάταξη του Χάρτη, ενώ η πραγματική προσφυγή του άρθρου 13 ΕΣΔΑ προϋποθέτει έναν υποστηρίξιμο ισχυρισμό περί παραβίασης κάποιου δικαιώματος που κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ²². Βέβαια και το ΕΔΔΑ εξετάζει πολλές φορές αυτοτελώς το άρθρο 13 από τα ουσιαστικά δικαιώματα που φέρονται προς παραβίαση και ακόμα κι αν δε διαπιστώσει τελικώς παραβίαση του ουσια-

21. Βλ. Γ. Φλώρου-Κ. Μαργαρίτη σε: Β. Τζέμο, Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, Κατ' άρθρο ερμηνεία, σελ. 544

22. Βλ. Ε. Μίχα σε Λ-Α Σισιλιάνο, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου- Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ. 573

στικού δικαιώματος, μπορεί, ωστόσο, να νομολογήσει υπέρ της παραβίασης του δικαιώματος σε πραγματική προσφυγή. Όταν όμως κρίνεται ότι παραβιάστηκε το ουσιαστικό δικαίωμα, το ΕΔΔΑ πολλές φορές δεν ασχολείται με το δικονομικό δικαίωμα, κρίνοντας ότι παρέλκει η έρευνα γι' αυτό²³ και ενσωματώνοντας κατά κάποιον τρόπο το δικονομικό δικαίωμα στη διάταξη που προστατεύει το ουσιαστικό²⁴. Έτσι, όπως έχει γίνει δεκτό από το ΕΔΔΑ, μολονότι το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ δεν περιέχει διαδικαστικές απαιτήσεις, το δικαστήριο πρέπει να εξετάσει αν η διαδικασία στο σύνολό της έδωσε μια εύλογη δυνατότητα στον καθ' ου να παρουσιάσει στις αρχές την οπτική του²⁵. Παράλληλα, η επιβολή δήμευσης σε βάρος τρίτου, χωρίς ο ίδιος να μπορεί να παρέμβει στη διαδικασία συνιστά παραβίαση του Πρώτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ²⁶.

Στη σχολιαζόμενη απόφαση, το ΔΕΕ διέγνωσε τόσο παραβίαση του άρθρου 17, όσο και παραβίαση του άρθρου 47 ΧΘΔΕΕ. Πράγματι, σύμφωνα με το βουλγαρικό δίκαιο, ο τρίτος του οποίου η περιουσία δημεύεται δεν έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον δικαστικής αρχής προκειμένου να εκθέσει τις απόψεις του. Τούτο ευρίσκεται σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ. Κάθε πρόσωπο του οποίου κάποιο δικαίωμα παραβιάζεται, πρέπει να διαθέτει μέσο δικαστικής προστασίας, ώστε να εκθέσει στη δικαστική αρχή τη δική του θέση και να διεκδικήσει την άρση της προσβολής του δικαιώματός του. Ο τρίτος, σε βάρος του οποίου επιβάλλεται δήμευση, χωρίς να μετέχει στη δίκη, δεν έχει τη δυνατότητα να υπερασπιστεί το δικαίωμά του στην ιδιοκτησία.

Ε. Η δήμευση σε βάρος τρίτου και η έννομη προστασία του τρίτου στο ελληνικό δίκαιο

1. Η δήμευση σε βάρος τρίτου

Η δήμευση σε βάρος τρίτου προβλέπεται και στο ελληνικό δίκαιο και μάλιστα τόσο στον Ποινικό Κώδικα όσο και σε ειδικούς ποινικούς νόμους. Στο άρθρο 68 παρ. 5 ΠΚ προβλέπεται η δήμευση αντικειμένου ανήκοντος σε τρίτο πρόσωπο, *εφόσον κατά το χρόνο κτήσης των περιουσιακών στοιχείων γνώριζε ότι ενδέχεται να προέρχονται από κακούργημα ή πλημμέλημα εκ δόλου και ότι σκοπός της μεταβίβασής τους ήταν να αποφευχθεί η δήμευση. Η δήμευση*

23. Βλ. και Ε. Μίχα σε Λ-Α Σισιλιάνο, ο.π, άρθρο 13, σελ. 569 επ.

24. Βλ. G.I.E.M κατά Ιταλίας, παρ. 309, όπου αναφέρεται ότι παρέλκει η έρευνα για τυχόν παραβίαση του άρθρου 13, καθώς τούτη καλύπτεται από την εξέταση υπό το πρίσμα του άρθρου 7 και του άρθρου 1 Πρώτου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ.

25. Βλ. Paulet κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 65

26. Βλ. M. Simonato, Confiscation and fundamental rights across criminal and non-criminal domains

επιβάλλεται στον τρίτο μόνο εφόσον δεν μπορεί να επιβληθεί σε βάρος του δράστη δήμευση του ανταλλάγματος που έλαβε για τη μεταβίβαση ή αναπληρωματική δήμευση. Επιπλέον, δήμευση σε βάρος τρίτου προβλέπεται και στο άρθρο 40 παρ. 1 εδ. γ' του Ν. 4557/2018 για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα. Η δήμευση επιβάλλεται εφόσον ο τρίτος γνώριζε το βασικό αδίκημα ή το αδίκημα της νομιμοποίησης, ενώ μπορεί να επιβληθεί τόσο δήμευση σε βάρος του δράστη όσο και δήμευση σε βάρος του τρίτου²⁷.

*Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 160 παρ. 3 του Τελωνειακού Κώδικα η δήμευση επιβάλλεται ανεξάρτητα της συμμετοχής στο αδίκημα του έχοντος οποιοδήποτε δικαίωμα επί του πράγματος εκτός από της περιπτώσεως που ο ίδιος αποδειξεί έλλειψη συμμετοχής ή γνώσης της τελεσθείσας αξιόποινης πράξης. Η διατύπωση της εν λόγω διατάξεως είναι προβληματική, καθώς φαίνεται ότι επιβάλλεται η δήμευση και σε βάρος τρίτου προσώπου, παρ' όλο που δεν είχε καμία συμμετοχή στο αδίκημα ούτε γνώριζε το αδίκημα. Από τη συνέχεια όμως της διατάξεως καθίσταται φανερό ότι κάτι τέτοιο τελικώς δεν υφίσταται, αφού η δήμευση επιβάλλεται μεν σε βάρος τρίτου, όχι όμως κι αν αποδείξει έλλειψη συμμετοχής ή γνώσης. Απαιτείται, δηλαδή, συμμετοχή ή γνώση, η οποία κατ' αρχήν τεκμαίρεται²⁸. Όπως παρατηρείται, «ο νόμος εισάγει εδώ κατά αδέξιο τρόπο ένα μαχητό τεκμήριο συμμετοχής, δηλαδή ενοχής του ιδιοκτήτη του λαθραίου, ο οποίος εάν δεν καταφέρει να το εξουδετερώσει, θα υποστεί την ειδικής αποστολής παρεπόμενη (;) ποινή της δήμευσης του πράγματος, ακόμα κι αν κρίθηκε αθώος για την πράξη της λαθρεμπορίας»²⁹. Επομένως, πρέπει να υπάρχει συμμετοχή στο αδίκημα, αλλά αντιστρέφεται το βάρος απόδειξης. Στη διάταξη αυτή υποκρύπτεται υποχρέωση τηρήσεως ενός ιδιόμορφου καθήκοντος επιμελείας που βαρύνει τον αμέτοχο τρίτο και εισάγεται η αστικογενούς προελεύσεως μη γνήσια-νόθος αντικειμενική ευθύνη³⁰. Πρόκειται στην πραγματικότητα για μια «περίεργη ποινή υπονομίας υπό διαλυτική αίρεση», υπό την αίρεση δηλαδή της απόδειξης ότι ο καθ' ου είναι πράγματι άσχετος με το έγκλημα³¹. Με τον τρόπο όμως αυτό παραβιάζεται το τεκμήριο αθωότητας, αφού ο καθ' ου τεκμαίρεται ένοχος ώστε να μπορεί να του επιβληθεί η –παρεπόμενη- ποινή της δήμευσης εκτός κι αν μπορέσει να αποδείξει την αθωότητά του. Φαίνεται, δηλαδή, ότι για την επιβολή της κύριας ποινής ισχύει το αξίωμα *in dubio pro reo*, ενώ*

27. Τούτο έχει επικριθεί στη θεωρία. Βλ. Θ. Παπακυριάκου, Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες σε ΤιμΤ Ι. Μανωλεδάκη ΙΙ, σελ. 522, ο οποίος υποστηρίζει ότι πέραν της αντισυνταγματικότητας της διάταξης, θα πρέπει τουλάχιστον το πεδίο εφαρμογής της να συρρικνωθεί στις περιπτώσεις που δε σώζονται στα χέρια του δράστη τα προϊόντα του βασικού αδικήματος ή περιουσιακά στοιχεία ίσης αξίας. Η δήμευση σε βάρος τρίτου πρέπει δηλαδή να είναι δυνατή μόνο όταν δεν μπορεί αυτή να επιβληθεί ως παρεπόμενη ποινή.

28. Βλ. Ι. Ανδρουλάκη, Ποινή χωρίς έγκλημα; Δήμευση χωρίς καταδίκη; ΠοινΧρον 2017, σελ. 245

29. Βλ. Ι. Ανδρουλάκη, Ποινή χωρίς έγκλημα;, ο.π, σελ. 245

30. Βλ. Γ. Τσόλια, Η κατάσχεση και η δήμευση αντικειμένων σε βάρος τρίτων προσώπων και η αντισυνταγματικότητα αυτών, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1012 επ.

31. Βλ. Ι. Ανδρουλάκη, Ποινή χωρίς έγκλημα;, ο.π, σελ. 245

για την επιβολή της παρεπόμενης το αξίωμα αυτό αντιστρέφεται και η αμφιβολία λειτουργεί σε βάρος του κατηγορουμένου³².

2. Η έννομη προστασία του τρίτου

Στην ελληνική έννομη τάξη προβλέπεται δικαίωμα παρεμβάσεως του τρίτου και δικαίωμα ασκήσεως ενδίκων μέσων κατά της απόφασης που διατάσσει δήμευση αντικειμένου το οποίο ανήκει σε εκείνον. Από τη διάταξη του άρθρου 311 παρ. 2 εδ. β', η οποία κάνει λόγο για «τρίτους που δεν υπέβαλαν τις αξιώσεις τους στο δικαστικό συμβούλιο», αναγνωρίζεται το δικαίωμα του τρίτου να παρεμβαίνει σε εκκρεμή ποινική διαδικασία. Σε κάθε περίπτωση δε, το εν λόγω δικαίωμα προκύπτει και από το άρθρο 20 παρ. 1 Συντάγματος. Επιπλέον, στο εδ. στ' ορίζεται ότι κατά της διάταξης του βουλεύματος που επιβάλλει δήμευση επιτρέπεται έφεση στον τρίτο, ενώ σύμφωνα με το άρθρο 495 ΚΠΔ, κατά του μέρους της απόφασης που διατάσσει τη δήμευση επιτρέπεται στον τρίτο έφεση, ανεξάρτητα από το αν αυτός παρέστη στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο.

Η σχολιαζόμενη απόφαση του ΔΕΕ έκρινε απαγορευμένη τη δήμευση που επιβάλλεται σε βάρος καλόπιστου τρίτου, χωρίς να μπορεί ο ίδιος να παρέμβει στη διαδικασία· δεν περιλαμβάνει, ωστόσο, κρίση για το ποιος φέρει το βάρος απόδειξης. Είναι συμβατό με το δίκαιο της ΕΕ ο τρίτος να πρέπει να αποδείξει έλλειψη συμμετοχής ή γνώσης προκειμένου να μη δημευτεί η περιουσία του; Ή μήπως φέρει η κατηγορούσα αρχή το βάρος απόδειξης, ώστε αν δεν αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας τη γνώση του τρίτου, να μην μπορεί να δημευθεί η περιουσία του; Αρκεί δηλαδή η πρόβλεψη του εθνικού δικαίου ότι ο τρίτος του οποίου τα δικαιώματα θίγονται μπορεί να παρέμβει στη διαδικασία; Ή απαιτείται επιπλέον η πρόβλεψη ότι ο τρίτος αρκεί μόνο να προκαλέσει αμφιβολίες ως προς την έλλειψη γνώσης του;

Θεμελιώδες αξίωμα του ποινικού δικονομικού μας δικαίου είναι ότι οποιαδήποτε αμφιβολία λειτουργεί υπέρ του κατηγορουμένου³³. Από την εν λόγω αρχή προκύπτει και ότι το βάρος απόδειξης το φέρει η κατηγορούσα αρχή, ενώ ο κατηγορούμενος βαρύνεται με ένα ιδίομορφο «βάρος» επίκλησης και πρόκλησης αμφιβολιών³⁴. Ο τρίτος δεν είναι βέβαια κατηγορούμενος,

32. Βλ. και Ν. Ανδρουλάκη, Η επιβίωση των ποινών υπονομίας και ο ακυρωτικός έλεγχος της τηρήσεως του αξιώματος «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου», ΠοινΧρον 1974, σελ. 165 επ, όπου και παρατηρείται ότι «προτιμότερον είναι να αφεθή ατιμώρητος η πράξις του ενόχου παρά να καταδικασθεί εις αθώος. Διότι και εις την τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν καταλείπεται ατιμώρητον εν έγκλημα· με την ουσιώδη διαφορά ότι τούτο δεν είναι πλέον έγκλημα απλού τινός πολίτου, αλλ' αυτής ταύτης της Πολιτείας» (σελ. 168), αλλά και ότι «Μεταξύ της ανάγκης προστασίας της κοινωνίας από του εγκλήματος αφ' ενός (= εν αμφιβολία καταδίκη) και της ανάγκης προστασίας των ατομικών ελευθεριών αφ' ετέρου το προβάδισμα ανήκει εις τας τελευταίας» (σελ. 169).

33. Βλ. και άρθρο 178 παρ. 3 ΚΠΔ

34. Βλ. και Ι. Γιαννίδη, Το βάρος αποδείξεως στην ποινική δίκη, ΠοινΧρον 1986, σελ. 121 επ., όπου γίνεται λόγος για βάρος

είναι ωστόσο αντιμέτωπος με τη δήμευση της περιουσίας του, αντιμέτωπος δηλαδή με ένα κακό που φέρει τα χαρακτηριστικά της ποινής³⁵. Με το δεδομένο λοιπόν αυτό, πρέπει και για τον τρίτο να ισχύσει το αξίωμα *in dubio pro reo*.

Παρατηρείται, βέβαια, ότι ο κάτοχος της περιουσίας είναι και ο μόνος που μπορεί να γνωρίζει καλύτερα και την προέλευσή της και καλείται να αποδείξει τη νόμιμη προέλευση όταν το κράτος έχει αποδείξει ότι η εν λόγω περιουσία είναι πολύ πιθανό να είναι παράνομη³⁶. Η εν λόγω παρατήρηση, ωστόσο, δεν είναι πειστική, καθώς η γνώση δεν ακολουθείται πάντα από αποδεικτική ευχέρεια³⁷, ενώ και η δυσκολία της κατηγορούσας αρχής να αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας την γνώση του τρίτου, δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη μετάθεση του βάρους απόδειξης στο μέρος εκείνο που πλήττεται καίρια από τη δήμευση. Το ζήτημα περιπλέκεται στο μέτρο που πρέπει να αποσαφηνιστεί η φύση της δήμευσης, προκειμένου να κατανεμηθεί και το «βάρος απόδειξης», καθώς αν καταφαθεί ο ποινικός χαρακτήρας του μέτρου, τότε το βάρος φέρει η κατηγορούσα αρχή. Αλλά κι αν ακόμα δεν θεωρηθεί ποινή, αλλά αποκαταστατικό μέτρο, το γεγονός ότι πρόκειται για μέτρο που επιβάλλεται μονομερώς από το κράτος και θίγει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία ενός προσώπου, πρέπει να ληφθεί υπόψη αναφορικά με το μέτρο της απόδειξης, αλλά και το βάρος της απόδειξης. Νομίζουμε ότι δεν αρκεί η πρόβλεψη για δικαίωμα παρεμβάσεως του τρίτου, αλλά πρέπει η παρέμβασή του να αρκεί να προκαλέσει αμφιβολίες ως προς την καλοπιστία του. Αν προκληθούν αμφιβολίες, τότε το δικαστήριο οφείλει να μην επιβάλει τη δήμευση, εκτός κι αν αποδείξει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι ο τρίτος ήταν κακόπιστος.

Στ. Κάποια συμπεράσματα

Η απόφαση του ΔΕΕ έταμε ορθώς το ζήτημα της δήμευσης σε βάρος καλόπιστου τρίτου. Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι μια τέτοια δήμευση παραβιάζει αφενός το δικαίωμα στην ιδιοκτησία και αφετέρου το δικαίωμα του τρίτου να παρέμβει, ώστε να υπερασπιστεί τον εαυτό του, εφό-

---

πειθούς του κατηγορουμένου, το οποίο συνίσταται στην εμφύτευση αμφιβολιών. Ο κατηγορούμενος, δηλαδή, δε χρειάζεται να πείσει το δικαστή για την αθωότητά του, αλλά να τον εμποδίσει να πεισθεί για το αντίθετο.

35. Υποστηρίζεται, ωστόσο, και το αντίθετο: ότι δηλαδή η δήμευση δεν πρέπει να ιδωθεί ως μέρος της ποινικής διαδικασίας που δικαιολογείται μόνο επί τη βάση της προηγούμενης διάγνωσης ενοχής. Βλ. A. Kennedy, *Justifying the civil recovery of criminal proceeds*, *Journal of Financial Crime* 12, 2005, σελ. 17

36. Βλ. V. U. Onyenelukwe, *Non-conviction based forfeiture: testing the constitutionality of section 17 of the advanced fee fraud act against critical human rights scrutinies*, σελ. 42 όπου αναφέρεται «not to prove anything, but to disprove the reasonable probabilities».

37. Βλ. V. Tadros, S. Tierney, *The presumption of innocence and the human rights act*, σελ. 427

σον δεν του δόθηκε τέτοια δυνατότητα. Πράγματι, η αφαίρεση της ιδιοκτησίας επιτρέπεται για συγκεκριμένους λόγους, οι οποίοι στην προκειμένη περίπτωση δεν συνέτρεχαν³⁸, ενώ και το θιγόμενο πρόσωπο πρέπει να έχει την ευκαιρία να παρέμβει και να υποβάλει τις παρατηρήσεις του. Ανεξάρτητα από το εάν τελικά η δήμευση που επιβάλλεται σε βάρος τρίτου συνιστά ποινή, ώστε να τεθούν σε εφαρμογή όλες οι διαδικαστικές εγγυήσεις του ποινικού δικαίου, η επιβολή της πάντως πρέπει να είναι εναρμονισμένη με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία και, συνακόλουθα, με την αρχή της αναλογικότητας. Επιβολή, λοιπόν, δήμευσης σε βάρος καλόπιστου τρίτου παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιοκτησία, καθώς το κόστος που υφίσταται ο καθ' ου, συγκρινόμενο με την ανάγκη καταπολέμησης της εγκληματικότητας και αποτροπής εισόδου λαθραίων στο κράτος, εμφανίζεται ως υπέρμετρα δυσβάσταχτο και δυσανάλογο τελικά προς το σκοπό που επιδιώκεται με τη δήμευση.

38. Βλ. και Α. Διονυσοπούλου, Η δήμευση των προϊόντων της εγκληματικής δραστηριότητας- Παρατηρήσεις και de lege ferenda προτάσει στις διατάξεις του Ν. 2331/1995, Υπερ 2000, σελ. 794, όπου παρατηρείται ότι η επιβολή της δήμευσης είναι επιτρεπτή μόνο όταν η υπό δήμευση περιουσία χρησιμοποιείται καταχρηστικά ή με τρόπο που αντιβαίνει στην κοινωνική της δέσμευση. Βλ. και Ν. Ανδρουλάκη, Ιδιωτική Γνωμοδότηση, ΠοινΧρον 1978, σελ. 363, 364, ο οποίος παρατηρεί ότι δήμευση που επιβάλλεται χωρίς καταδίκη και χωρίς εγγενή επικινδυνότητα δεν είναι ούτε παρεπόμενη ποινή ούτε μέτρο ασφαλείας και, ως εκ τούτου, αντίκειται στη συνταγματική διάταξη της προστασίας της ιδιοκτησίας. Η απόφαση εν προκειμένω του ΔΕΕ δεν προχωρά σε γενικό αποκλεισμό της δήμευσης χωρίς καταδίκη ή της δήμευσης σε βάρος τρίτου, αλλά αξιολογεί μόνο το αφορούν στον καλόπιστο τρίτο ζήτημα.